

**rasprave,
studije
i
članci**

UDK 903/904(497.6 Hutovo)

930.85(497.6 Hutovo)

Izvorni znanstveni članak

Snježana VASILJ

Melisa FORIĆ

TAJNE LUKE ILIRSKIH RATNIKA

Jezero Desilo mali je dio Parka prirode Hutovo blato koje se nalazi u južnom dijelu Bosne i Hercegovine točnije u Bajevcima, općina Čapljina, tek 10-ak km istočno od magistralne ceste Metković - Mostar - Sarajevo. To je u prirodi poznat jedincat submediteranski močvarni prostor smješten unutar specifičnog hercegovačkog kraškog ambijenta.¹

Karta 1. Karta Bosne i Hercegovine s ucrtanim lokalitetima emporija Narone i Desila - Hutovog blata.

¹ Hutovo blato velika je močvarna zona u Hercegovini - južnom dijelu BiH. Od 1995. god. i Park prirode koji je između ostalog i međunarodno priznato stanište ptica močvarica registrirano pri UNESCO-u.

Ukupna površina Hutova blata od 7411 ha s poluotokom Ostrovom, podijeljena je na dvije morfološke cjeline ispunjene velikom masom vode.² Sjeverni dio zauzima Gornje Hutovo ili veliko Deransko jezero te čitav niz manjih jezera: Jelim, Škrka, Drijen i Orah te poluotok Karaotok.³ Za razliku od sjevernog južni dio Hutova blata zauzima Donje Hutovo ili Svitavsko jezero (Sl. 1). Najvećim dijelom to je umjetna akumulacija koja je nastala reguliranjem podzemnih voda, podizanjem nasipa i izgradnjom hidroelektrane u jugoistočnom dijelu ove velike vodene površine. Međusobno ova jezera s rijekom Neretvom povezuje rijeka Krupa. Ona kao otoka Deranskog jezera s oko 15 m širine i do 5 m dubine, svojim 9 km vijugavim koritom teče prema rijeci Neretvi, a nekad, kao prirodni fenomen, i obrnuto od Neretve prema jezerima što ovisi o hidrološkim prilikama koje uvjetuju vode u delti Neretve i Jadransko more.

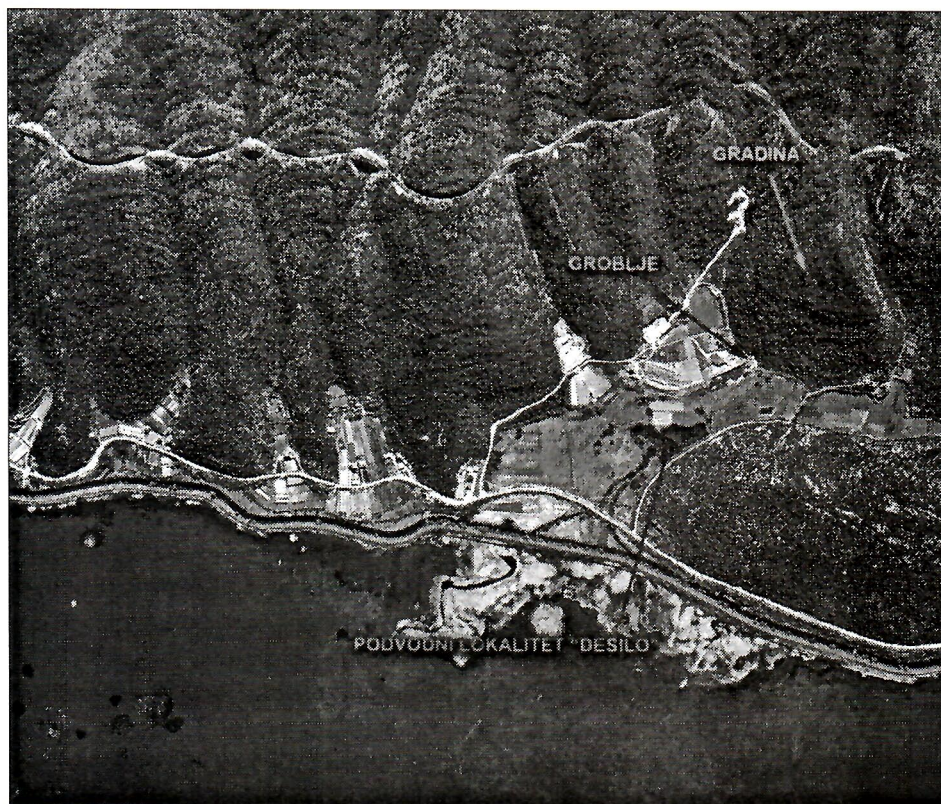

Sl. 1. Svitavsko jezero, s ucrtanim položajem vrela Desila.

² Velika vodena masa nastala je od podzemnih voda, a posebno od rijeke Trebišnjice koja je najveća ponornica u ovom kraju.

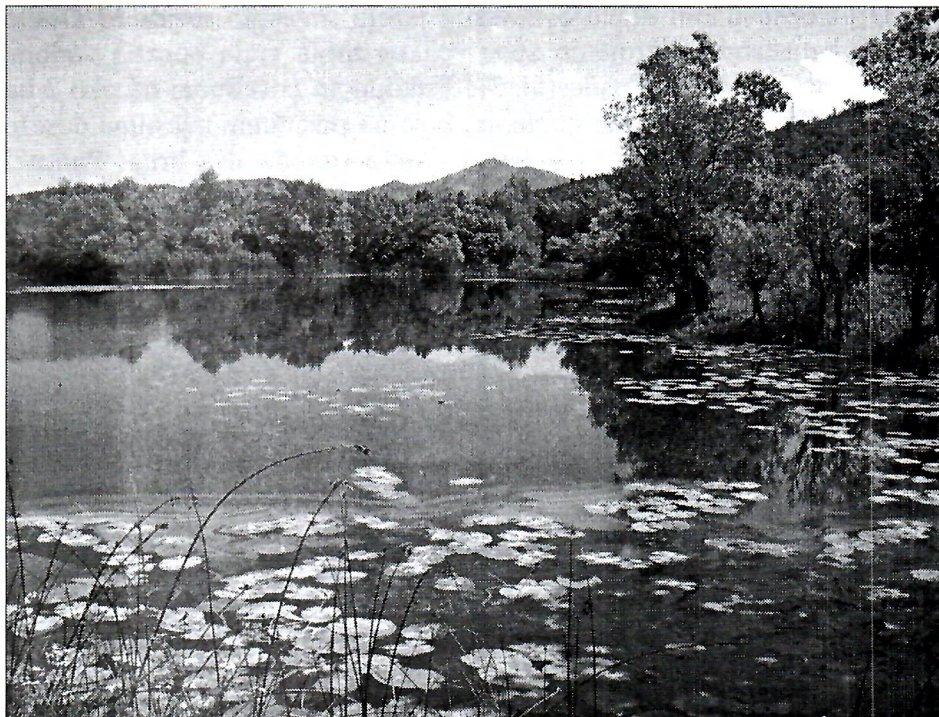
³ Karaotok - po toponimu nekad otok, danas je poluotok nastao isušivanjem i nasipanjem dijela jezera tako da je postao dio kopna. Zbog bogatog crnogoričnog raslinja dobio je naziv "crni otok" (turski kara znači crni).

U jugozapadnom dijelu Svitavskog jezera smjestilo se jezero Desilo koje je katastarski, vjerojatno zbog velikog broja vrela bogatih vodom, registrirano kao Vrelo Desilo (Sl. 3). S ukupnom površinom od oko 2 ha i za ovaj prostor značajnom dubinom, koja na pojedinim mjestima doseže i 10 m, Desilo se kao vodeni kuk, zavuklo između dva brda: Pulica i Lopate gdje je formiralo zanimljiv prostor pogodan za prirodnu luku.

Sl. 2. Položaj lokaliteta Desilo - Hutovo blato na ortofoto snimku.

Danas se ovo jezero nalazi izvan glavne vodene mase Hutova blata s kojim ga, zbog podignutih nasipa i izgrađene lokalne ceste, spaja samo jedan neučinkovito prokopani kanal (Sl. 2). Zbog slabe izmjene voda ovom jezeru, vjerojatno, već u skoroj budućnosti prijeti isušivanje. Inače klimatske promjene, kojima smo svjedoci, u velikoj mjeri već ugrožavaju i mijenjaju hidrološku situaciju donje Neretve kojoj ovaj prostor i pripada.

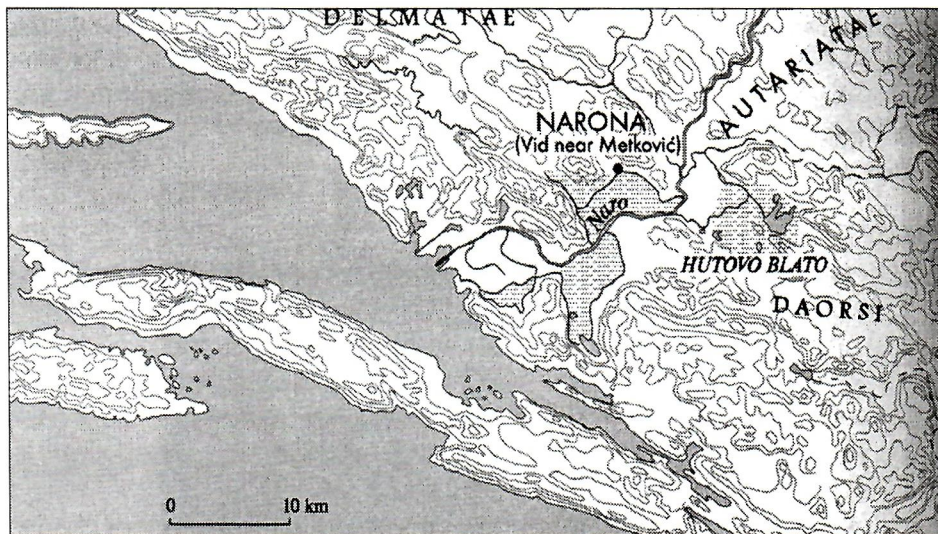
Sl. 3. Jezero Desilo, pogled sa zapada.

Naime, upravo je rijeka Neretva bila je ta koja je preko ovih prostora - povezujući, tijekom milenija, istočnu obalu Jadrana s njezinim zaleđem, utjecala i odredila sveukupan kulturno-povijesni razvoj ove regije.⁴ Da je upravo Neretva davala impuls takvom razvoju dokaz su brojni arheološki nalazi i povijesna vrela. To već u 5. st. pr. Kr. potvrđuje Teopomp, grčki pisac kojeg kasnije citira Strabon u svojoj Geografiji (VIII. 5). On između ostalog ističe značaj trgovišta, emporiona u Naronu - Neretvi, gdje se: "...nalazi keramičko posuđe s Hiosa i Tasosa... από τοῦ εὐρίσκεσθαι κέραμόν τε Χίον και Θάσιον εν τῷ Νάρωνι."⁵ Trgovački značaj Narone naglasio je u svom Putopisu i Pseudo Skilak. U 4. st. pr. Kr. on navodi da "...trijere - lađe na vesla i trgovačke lađe na jedra - ploia uplovljavaju 80 stadija

⁴ Uloga i značaj rijeke Neretve na kulturne prilike u njezinom zaleđu do sada su bili tema dva znanstvena skupa: Dolina rijeke Neretve od prehistorije do ranog srednjeg vijeka održan u Metkoviću 1977. i Arheološka istraživanja u Naroni i dolini Neretve, 2003.; Vasilj, 2003., 125-139.

⁵ CAMBI - PASINI, 1980., 286.

uzvodno uz rijeku Naron do velikog jezera i otoka u njemu koji je pogodan za zemljoradnju - δε εἰσπλους ὁ εἰς τον Νάρωνα ἐστὶν οὐ στενός· εἰσπλεῖ δε εἰς αὐτόν και τριήρης, και πλοία εἰς τό ἄνω ἔμπορων, ἀπέχον ἀπὸ θαλάσσης στάδια π'."⁶ (Karta 2).

Karta 2. Mapa područja donje Neretve sa emporijem Narona i Hutovim Blatom prema Šašel -Kos 2005.).

U kontekstu trgovinske razmjene treba promatrati interesantne podatke koje nam povijesni izvori donose o cvijetu perunike.⁷ O ovom cvijetu, prvog imena Iris Ilyrica, svoja zapažanja pružili su: Teofrast, Nikandro iz Kolofona i Plinije Mlađi (Sekund). I dok u 4. st. pr. Kr. Teofrast Aristotelov učenik u svojim spisima o botanici između ostalog ističe da je perunika u Iliridi kao i ona na Jadranu: "...izvrсна i bolja nego drugdje",⁸ pjesnik Nikandro iz Kolofona krajem 3. st. pr. Kr. spominje izravno peruniku koja raste uz obale Narona - "Τριπυ' ην ἐθρεψε Δρίλων και Νάρονος ἴχθα."⁹ Takve stavove rezimirao je u svom enciklopedijskom djelu *Naturalis Histariae libri (XXI.)*, Plinije Mlađi koji između ostalog kaže: "Puno se

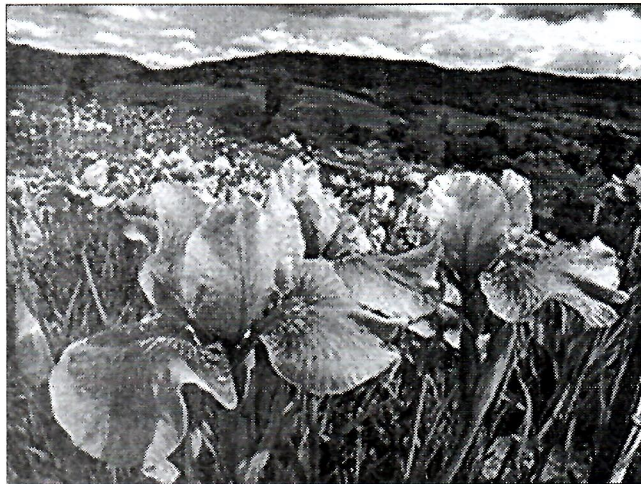
⁶ CAMBI - PASINI, 1980., 279-278; GABRIČEVIĆ, 1980., 161-162; ZANINOVIĆ, 1980., 173-174.

⁷ NIKOLANCI, 1980., 155-160.

⁸ NIKOLANCI, 1980., 155.

⁹ NIKOLANCI, 1980., 155; CAMBI - PASINI, 1980., 280.

hvali ona u Iliriku i to ne u primorskim krajevima nago u šumovitim predjelima Drima i Naronae... U Iliriku ima dvije vrste: raphanitis koja je bolja i hizotomos. Najbolja je crvenkasta koja izaziva kihanje kad se udiše. Ima uzdignutu stabljiku dugu jedan lakat. Cvijet je različite boje, poput duge, odatle joj i ime *laudatissima il Illyrico*, et ibi quoquenon in maritimis, sed in silvestribus Drinonis et Naronae, proxima in Macedonia, longissima haec candicans et exils. tertium locum habet Africana, ampssima inter omnes gustuque ama rissima. Illyrica quoque duarum generum est: raphanitis a similitudine, quae et molior, rhizotomos.”¹⁰

Sl. 4. *Iris Illyrica*.

Koliki je udio perunika tada imala u trgovinskoj razmjeni, teško je reći jer za to ne postoje izravni dokazi kao u ostalom ni o drugim robama koje su Iliri na tržištu mogli ponuditi svojim partnerima. Međutim, ono što znamo brojni su, posebno arheološki, nalazi koji to potvrđuju. Na prvom mjestu svakako su to novci: različitih grčkih polisa,¹¹ Apolonije i Dirahija koji su, u zadnjim stoljećima stare ere, na tim prostorima bili vrlo tražena moneta,¹² zatim novci grčkih kolonija na Jadranu Ise i Farosa¹³

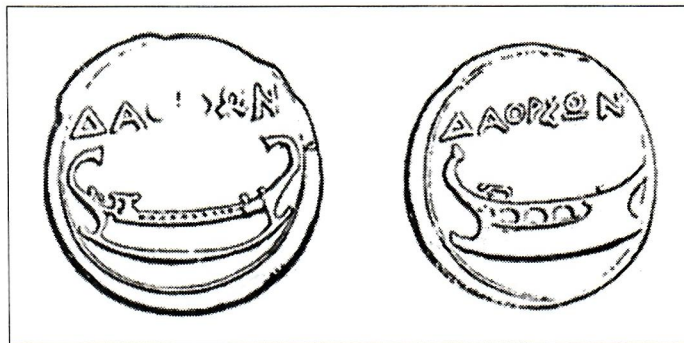
¹⁰ CAMBI - PASINI, 1980., 285.; NIKOLANCI, 1980., 156.

¹¹ VASILJ, 1992., 131-133; VASILJ, 2003., 1-5; MARIĆ, 1973., 249-250; BONAČIĆ-MANDINIĆ, 2003., 184-185.

¹² MIRAJ, 2002., 435-461; PATSCH, 1894., 167-187; PATSCH, 1896., 415-422; PATSCH, 1902.; MARIĆ, 1973., 248-249.

¹³ BRUNŠMID, 1998., 52, 70; MARIĆ, 1973., 247-248; RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1989., 245-259.

koje su se s ilirskim Daorsima (pleme koje je obitavalo na lijevoj obali Neretve u zaleđu Narone) našli u, kako izgleda, važnim gospodarskim i kulturnim odnosima, kao i novci različitih ilirskih dinasta,¹⁴ pa i samih Daorsa, koji su se s različitim emisijama svojih novaca pokušavali uklopiti u tadašnje monetarne transakcije.¹⁵

Sl. 5. Dva aversa daorskih novčića s predstavama brodova.

U najvećoj mjeri ta trgovina se odvijala preko Narone (danas Vid kod Metkovića) koja je od, vjerojatno malog ilirskog trgovišta u 5. st. pr. Kr. do rimskog kasno - republikanskoga doba 1. st. pr. Kr., postala jedan od značajnijih centara prvo Ilirika, a kasnije i provincije Dalmacije.¹⁶

U kontekstu Narone danas treba promatrati i jezero Desilo koje je nedavno iznjedrilo vrlo interesantne arheološke nalaze. Do prvih nalaza došlo su slučajno, kada su 1971. god., za niskog vodostaja, mještani s dna jezera izvadili prve fragmente amfora. U istraživačkoj kampanji, do koje je iza toga, 1972. god. došlo, lokalitet je registriran kao podvodno arheološko nalazište.¹⁷ U jezeru su pronađene dvije skupine amfora udaljene jedna od druge oko 20 m ukopane u pijesak te srednjovjekovni čamac monoksil. Na žalost, zbog kratke istraživačke kampanje, koja je, kako je naglašeno, zbog nepovoljnih uvjeta rada - iznimno hladne i zamučene jezerske vode, trajala samo jedan dan, nije se došlo do odgovora na pitanja koja je neminovno, uz jedan takav nalaz, postaviti. Kao prvo potrebno je postaviti

¹⁴ RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1989., 261-281; RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1989., 283-294; RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1989., 341-351; MARIĆ, 1973, 239-247.

¹⁵ BRUNŠMID, 1998., 86-87; BASLER, 1971., 333-336; MARIĆ, 1976., 253-258; KOZLIČIĆ, 1980.-1981., 163-188; GOVEDARICA 2007., 843-848.

¹⁶ PATSCH, 1907.; CAMBI, 1980., 127-150.

¹⁷ ATANACKOVIĆ-SALČIĆ, 1981., 11-25.

pitanje otkuda upravo na tom mjestu takva količina amfora i njihovih fragmenata te kako su tu dospjele i zbog čega? Pretpostavljeno je tek kako se na ove nalaze može gledati u okviru legendi koje se inače vežu za ovaj lokalitet. Spominju velike požare, poplave i oružane sukobe u kojima se uništeno moglo naći i određeno skladište s amforama za vino i ulje.

Zbog važnosti nalazišta tom prilikom se inzistiralo na adekvatnoj zaštiti. Međutim, na tome se nije ustrajalo. Devastacije su bile česte (posebno u periodu posljednjih ratnih događanja na ovim prostorima) i sigurno su lokalitetu nanijele veliku štetu. Zapravo, to je bio razlog što je u proljeće 2007. došlo do prvih zaštitnih istraživanja koja su vođena od strane Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru u suradnji s Hrvatskim restauratorski zavodom, Odjela za podvodnu arheologiju koja je vodio dr. Mario Jurišić (†),¹⁸ a koja su se, zbog interesantnih nalaza, pretvorila u sustavna.

Prvi korak istraživanja podrazumijevao je snimanje dna jezera i mogućih nalaza u trenutnoj situaciji. Znatne količine fragmenata amfora, posebno zamjetne na dvije lokacije bile su razlogom što je na prvoj od njih postavljena sonda "A" (kvadrant veličine 2x2 m). Ispod uklonjenoga mulja na dubini od 6,50 do 7,70 m, na dnu jezera, nalazilo se 5 rebara kostura broda.

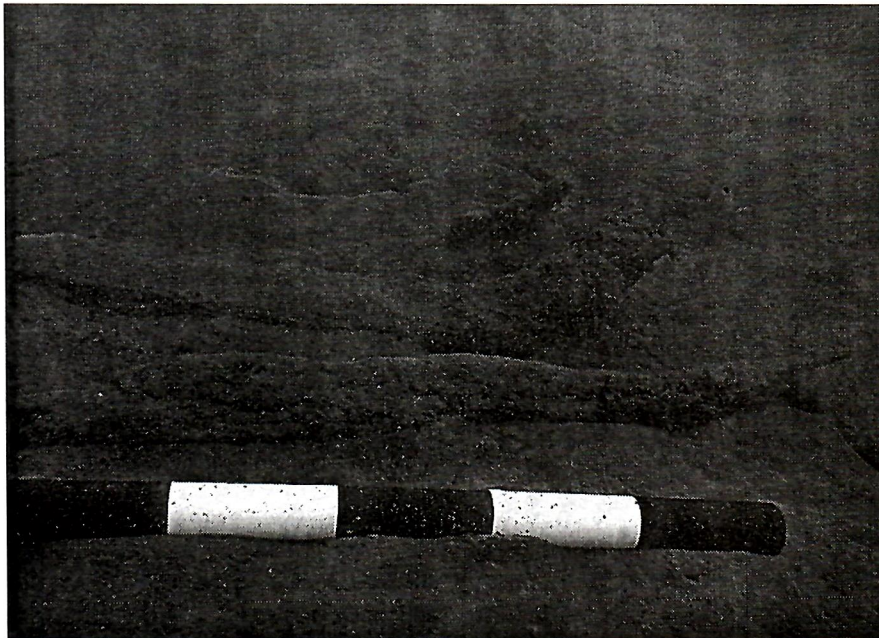
Suočeni s osjetljivošću daljnjeg postupka i u potpunosti ne pripremljeni za takvu situaciju na tom mjestu prekinuli smo dalja istraživanjima. Međutim, zbog sagledavanja što potpunije situacije na dnu jezera 20 m istočno od prve "A" sonde, na mjestu gdje je veća količina fragmenata amfora sugerirala situaciju sličnu prethodnoj, postavili smo sondu "B". Nakon uklanjanja mulja od 6,30 do 7,40 m dubine pronađeno je 14 fragmenata amfora, jedan sa žigom na obodu, 78 poklopaca, željezno koplje s dijelom drvene drške,¹⁹ konjska potkova te kosti jelena i divlje svinje. Istraživanja na toj sondi zaokružena su pronalaskom dvaju rebara novog plovila. U toj fazi istraživanja su prekinuta, a ostaci konstrukcije plovila zaštićeni do sljedećih istraživanja.

¹⁸ Značaj istraživanja od samog početka je prepoznalo i financijski pomoglo Federalno ministarstvo kulture i sporta.

¹⁹ Ovo koplje nije prvi nalaz na ovom lokalitetu. Naime, u literaturi se navodi podatak da je u Bajovcima već pronađeno jedno brončano koplje, međutim ovaj podatak nije moguće provjeriti po bibliografskoj jedinici koja je citirana u Arheološkom leksikonu Zemaljskog muzeja u Sarajevu, knj. 3. reg. 25. str. 320 (25.3), (FIALA, 1897., 675).

Sl. 6. *Fragmenti amfora u sondi A.*

Sl. 7. *Ostaci prvih pronađenih rebara plovila u sondi A.*

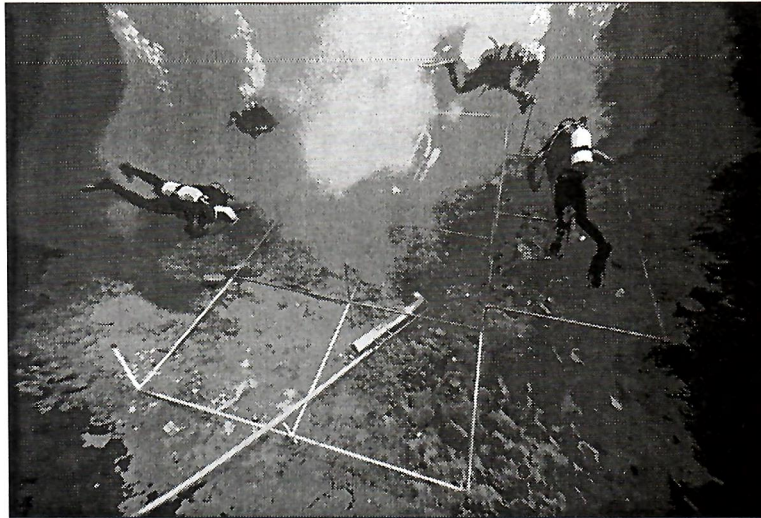
Sl. 8. Čepovi amfora, sonda B.

Sl. 9. Željezno koplje, in situ.

Do nove istraživačke kampanje došlo je u studenome 2007. Zbog osjetljivosti postupka i obima poslova koje ovakvi zahvati iziskuju istraživanja su nastavljena, ali samo na prostoru gdje je pronađeno prvo plovilo - sonde "A". Ni ovom prilikom rezultati nisu izostali. Otkriveno je 11

novih rebara kostura broda, masa novih fragmenata amfora, 3 oboda sa žigovima, 75 čepova, fragmenti posuda finije i prapovijesne keramike i prapovijesna sjekira s duplim krilcima u znanosti poznata kao "Oberstandiges Lappenbeil".²⁰

Sl. 10. Postavljanje kvadratne mrežne konstrukcije u sondi B, studeni 2007.

Kako se iz priloženog da vidjeti, od pokretnog arheološkog materijala, do kog se došlo tijekom ovih istraživanja, najbrojniji su fragmenti amfora. Iako se na osnovu: grla, oboda, trbuha, drški i dna amfora nije jednostavno, u nekim slučajevima, izravnije izjasniti o određenim formama može se reći, pošto analize u potpunosti nisu gotove, da se najčešće radi o amforama tipa Lamboglia 2.²¹ Te amfore, veličine oko 0,90 m (u slučaju naših čitavih amfora 0,9?) koje su služile za transport vina, bile su najčešći tovar brodova potonulih tijekom 2. i 1. st. pr. Kr. u podmorju istočne obale Jadrana.²² U nemalom broju sreću se na više lokaliteta uz rijeku

²⁰ Sjekire s duplim visokim zaliscima (lapnama) na ovim prostorima rijedak je nalaz. Slična iako rustičnija pronađena je u okolici Mostara u Velikoj Drežnici. Ovu sjekiru B. Čović datira u završnu fazu kasnog željeznog doba (Ha B1, B2); B. Čović, 1998.-1999., 24, sl. 9, prema V. ČURČIĆU, 1907., T. II. 2; U zoni rasprostiranja kulture polja sa žarama (npr. ostave Mačkovac - Gradiška RH ili Budinščina - Krapina) koje imaju slične nalaze, datiraju se u fazu II. ili Br D ili Ha A1 (vrijeme od 1230.-1100. stare ere). VINSKI-GAŠPARINI, 1973., 22, 212, 216.

²¹ LAMBOGLIA, 1955., 241-270.

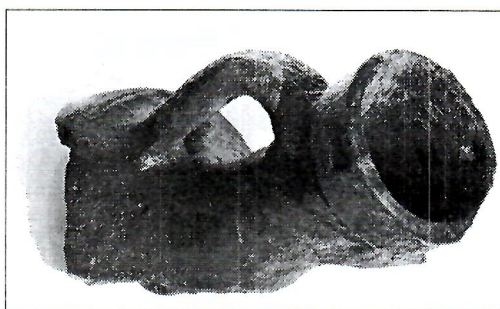
²² CAMBI, 1989., 337; RADIĆ-ROSSI, 2001., 227-236.

Neretvu te u njezinom bližem i daljem zaleđu.²³ Razlog za to je njihova velika produkcija do koje je došlo tijekom rimskog kasnorepublikanskog doba točnije u trećoj četvrtini 2. st. pr. Kr. Uskoro nakon što su registrirane u Ateni brzo su postale tražena roba ne samo na zapadnom Jadranu - na prostoru Picenuma nego i na njegovom sjevernom dijelu u Cisalpini gdje su, neke radionice egzistirale čak i na Timavu.²⁴ Je li radionica ovih amfora bilo na prostoru istočnog Jadranu za sada se ne zna. Tek se, zbog velikog broja lokaliteta na kojima su pronađene, to pretpostavlja.²⁵

Pored amfora tipa Lamb. 2 u jezeru Desilo su kako to sada, prije detaljnijih analiza izgleda, registrirani i fragmenti amfora tipa Dressel 6A koje su kako se pretpostavlja izravno nastale od njih u drugoj polovici 1. st. pr. Kr.²⁶ Ipak i u našem slučaju, kao što je to naglašeno na primjeru Sermina u Istri u Sloveniji, još uvijek trebamo biti jako obazrivi.

Sl. 11. *Amfora iz Desila, tipa Lamb. 2, iz privatne kolekcije.*

Sl. 12. i Sl. 13. *Fragmenti grla amfora iz Desila.*

²³ PATSCH, 1906., 367-390.

²⁴ HORVAT, 1997., 58.

²⁵ RADIĆ-ROSSI, 2001., 228.

²⁶ HORVAT, 1997., 60, 72.

Naime, samo na osnovu pojedinačnih elementa, kao npr. po obodima amfora, odrediti njihovu tipologiju nije jednostavan, a ni zahvalan zadatak posebno iz razloga što su razlike između ta dva tipa zamjetne tek u nijansama. Zbog toga će određenije o tim problemima biti moguće govoriti tek nakon provedenih većih i detaljnih istraživanja i analiza.

Vežu ovog s drugim nalazištima na prvom mjestu potvrđuju pečati radionica koji su registrirani već pri prvim istraživanjima 1972. god. Tada je izvađen fragment amfore s teško čitljivim pečatom na kom su se razaznavala tek tri znaka (/...ONO/) ili (/...ONC/) što možda, po sugestijama istraživača, može značiti ime vlasnika proizvođača *Archel(ai) Dionc.* čije su radionice registrirane na prostoru Akvileje i Brindizija.²⁷ Ipak najbliža srodnost ovog lokaliteta je s onima nalazištima koji su već ranije registrirani uz rijeku Neretvu. To potvrđuje fragment oboda amfore sa sačuvanim pečatom **PHIL:F** koji je također registriran u Naroni.²⁸ Drugim pečatima za sada nisu pronađene odgovarajuće analogije. Identična situacija je i s čepovima na kojima su sačuvane različite oznake, a koji su se pokazali kao najbrojniji nalazi u jezeru Desilu. Mogu li za sada, biti samo izravan dokaz za znatnu količinu vina i ulja koje su u njima transportirane, ili istovremeno i razlog za pitanje u kom kontekstu se tolika količina amfora našla u ovom jezeru.

Odgovor na ovo pitanje treba potražiti u gradinskom naselju koje se nalazilo neposredno iznad jezera na jednom od uzvišenja brda Lopate.²⁹ Takvim položajem uvjetovala je izuzetno važan strateški, a kako izgleda i gospodarski značaj. Presudnom se, pri tom, pokazala skrovita uvala u podnožju između brda Lopate i Pulica koja se vremenom pretvorila u luku - punkt koji je u najvećoj mjeri odredio način življenja domaćeg stanovništva. Tu u zaleđu Narone neminovno su bili usmjereni prema jezerima Hutova blata i dolini rijeke Neretve koja je, kako smo već naglasili, još od prapovijesti osigurala status posrednika u robnim razmjenama obale s bližim i daljim zaleđem.

Značaj takvog položaja u svim svojim vrijednostima posebno se iskazao kod plemena Daorsa kojima je upravo lijeva obala Neretve bila matični teritorij.³⁰ Te prednosti iskoristili su na pravi način. Nadmoćno su uspostavili

²⁷ ATANACKOVIĆ-SALČIĆ, 1981., 17.

²⁸ CAMBI, 1989., 317, fig. 17.

²⁹ Kako je poznato, gradine su tijekom brončanog, željeznog i mlađeg željeznog doba bile osnovni tip naselja na ovim i širim ilirskim prostorima; Arheološki leksikon, 1988., 82-84.; PJZ IV 1983.; PJZ, V, 1987.; MARIĆ, 1975., 103-111.

³⁰ MARIĆ, 1973., 109-137.

nadzor nad svim značajnijim prometnicama i putnim čvorištima koji su im osigurali potpunu kontrolu prometa roba. To znači da se trgovina vrlo rano iskazala kao najznačajnija komponenta njihovog gospodarskog i kulturnog razvoja.³¹ Uostalom to se transparentno iskazuje na primjeru njihovog plemenskog središta jednog od značajnijih protourbanih - helenističkih naselja na istočnoj jadranskoj obali i neposrednom zaleđu (danas Gradina u Ošanićima iznad Stoca).³²

Koja je i kakva uloga u tim gospodarskim kretanjima oko Narone i u dolini Neretve pripadala ovom naselju još je rano zaključivati. Ono što je očito znatne su količine materijala posebno amfora tipa Lamb. 2, koje su na ovo mjesto pristizale s različitih strana. Pritom su svakako značajnu ulogu odigrala plovila - brodovi, ostaci kojih su pronađeni u ovom jezeru. Neosporno su bili najprikladnije transportno sredstvo koje se koristilo pri prijevozu roba od trgovišta - luke u Naroni do ovog punkta u Hutovu blatu. Uz takvu konstataciju nameće se pitanje koje u ovom kontekstu nije jednostavno izbjeći - koliko je moguće da se u ovom slučaju radilo i o luci u koju izvjesna količina robe nije stizala samo regularnom razmjenom nego kao posljedica gusarskih aktivnosti lokalnog stanovništva? Poznata je, naime, činjenica (Polibije II. 9-10) da je ta "vrsta posla" Ilirima donosila značajnu gospodarsku dobit.³³ Na nju su "ozbiljno", kako svjedoče izvori, računali plemenski prvaci - vođe ilirskih zajednica - posebno oni, poznati kao gospodari južnog dijela istočne obale Jadrana, koji su, sa svojim plemenima, tvorili ardijejsko kraljevstvo ili savez ilirskih plemena.³⁴ Uvjereni smo da je i jezero Desilo bilo dio tih aktivnosti. Sigurnost ovog jezera, a posebno njegove skrovite luke garantirala je gradina smještena iznad njega. S nje je bilo moguće kontrolirati ne samo veći dio Hutova blata i sada već sigurno plovne putove nego i prirodni prolaz između brda Lopate i Pulica koji je činio najkraću kopnenu vezu između Desila i Narone. Koliko ovo mišljenje može potkrijepiti situacija na terenu? Istovremeno potonuće dvaju brodova s tovarom punih amfora ne čini se baš slučajnim ni jednostavno prihvatljivom mogućnošću. Smijemo li, zbog pronađenog oružja - željeznog koplja i konjske potkove, razmišljati o oružanom sukobu koji se moguće odigrao u ovoj luci i kolika je mogućnost da su istovar ovog tovara - gusarskog plijena, osujetili Rimljani iznenadnim

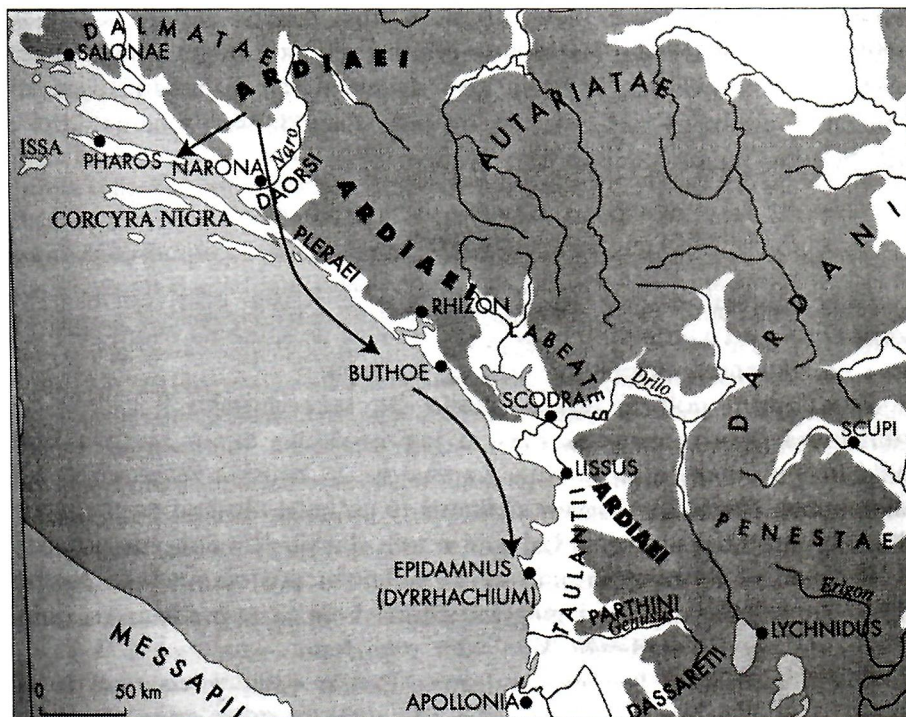
³¹ KATIĆ, 1999.- 2000., 49- 58; KATIĆ, 2002., 423-432.

³² MARIĆ, 1972., 226-230.

³³ ZANINOVIĆ, 1992., 103-115; ZANINOVIĆ, 2001., 4-6; GARAŠANIN, 1967., 106-107.

³⁴ PAPAZOGLU, 1967., 123-144; IBID, 1963., 71-86; GARAŠANIN, 1974., 1-32; BOJANOVSKI, 25-30.

napadom ili zasjedom? Vjerujemo u takvu mogućnost, a prave odgovore svakako će dati buduća istraživanja. Jer, neosporna je činjenica da su ilirski gusarski brodovi, koji su se našli na plovnim putovima rimskih saveznika na Jadranskom i Jonskom moru, bili jedan od važnijih razloga političkog, a zatim i vojnom angažiranja Rima na ilirskoj obali. Intervencije protiv jadranskih gusara pretvorile su se u prve pobjede Rima nad Teutinim Ilirima 229. god. pr. Kr.³⁵ Zapravo od tada nisu prestale sve do potpunog sloma Ilirske države za kralja Gencija 168. god. pr. Kr., točnije do trenutka kad su Rimljani zahvaljujući svojoj imperijalnoj politici prošli preko Jadrana i prvi put postali gospodari dijela prekomorskog Ilirika.³⁶

Karta 3. Rimski osvajanja na Iliriku i ilirski ratovi, prema Šašel - Kos 2005.

³⁵ GABRIČEVIĆ, 1974., 5-23; ZANINOVIĆ, 1976., 169-170; IBID, 1980., 174; BOJANOVSKI, 1988., 36-37; GARAŠANIN, 1974., 107-109.

³⁶ ZANINOVIĆ, 1976., 170-174; IBID, 1980., 174-178; BOJANOVSKI, 1988., 37-48; KUNTIĆ-MAKVIĆ, 3-19.

Takva događanja se, sigurno, punim intenzitetom odražavaju na Naronu i njezino zaleđe. Ti krajevi prvi su se našli u novim: političkim, društvenim, gospodarskim i kulturnim zbivanjima.³⁷ Važan doprinos, pri tom, su pružiti Italici prvi doseljenici s Apeninskog poluotok. U novim okolnostima značaj i moć starosjedilačkog, peregrinskog stanovništva uveliko se mijenja. Da se svi nisu uspješno snašli i prilagodili novim uvjetima svjedoči podatak da se na prostoru Hercegovine broj od 89 plemenskih zajednica - civitates u Varonovo doba već do ranocaraskog doba smanjio na samo sedam.³⁸ Posljedice su mogle biti kobne i za domicilne Daorse. O tome svjedoči Plinije (III. 144) kad ističe da broje samo XVII dekurija.³⁹ Možda je na to moguće gledati i na drugačiji način. Moguće da su se u novim okolnostima postavili prilagodljivije i brže utopili u novi sustav. Jedan od dokaza možda je upravo Desilo. Naselje na gradini više nije odgovaralo namjeni, groblje je zaboravljeno, a žitelji koji su sve to činili, moguće, su sebe pronašli u udobnim okruženjima brojnih gospodarskih imanja koja su tada ponikla na prostorima oko Hutova blata.

Sažetak

Ostaci ilirskih brodova iz 2. stoljeća prije Krista, otkriveni u malom jezeru Desilo u Hercegovini, jedinstven su nalaz ne samo na ovom području, već i na ukupnom priobalju istočnog Jadrana.

Zemljopisni položaj jezera Desilo što seže duboko u zaleđe daje prikladnu i dobro zaštićenu luku u jugoistočnom dijelu Hutova Blata. Veliki broj ulomaka amfora (tipa Lamboglia 2), rimskih željeznih kopalja s djelomično očuvanim drvenim drškama te potkove ukazuju na mogućnost odbijanja piratskog napadaja kojeg bi u tom slučaju Rimljani mogli kazniti.

Brodovi se moraju promatrati u kontekstu postojanja luke Naron, grčkog trgovačkog mjesta i njegova zaleđa koje je u predrimsko doba i za vrijeme rimske vladavine bilo jako napučeno.

Slučaj potonulih brodova u jezeru Desilo valja promatrati iz više kutova - u skladu s njihovom pojavom kao i u pogledu nalaza značajnog naselja tik iznad jezera. O njemu svjedoče brojni nalazi keramike, posebice ulomaka amfora s čepovima, krovnog crijepa, metalnih objekata kao što su štipaljke, ključa s dijelovima brave, rimskih potkova i groblja s 18

³⁷ PATSCH, 1907., 1-118; BOJANOVSKI, 1988., 75-128; CAMBI, 1980., 131-148.

³⁸ BOJANOVSKI, 1988., 75.

³⁹ IBID, 75, 94.

grobova. Najprihvatljivija teorija glasi da se radi o napadu na piratske brodove. Razbojstva na moru bila su karakteristična crta ilirskog gospodarstva. Općepoznato je da je sukob između Rimljana i Teute, ilirske kraljice, izbio zbog razbojstava na moru.

Snježana VASILJ
Melisa FORIĆ

DER VERBORGENE HAFEN ILLYRISCHER KRIEGER

Zusammenfassung

Die Reste der im kleinen Desilo-See in der Herzegowina entdeckten illyrischen Schiffe aus dem 2. Jh. v. Chr. sind ein einzigartiger Fund nicht nur in diesem Gebiet, sondern im gesamten ostadriatischen Küstenland.

Die geographische Lage des Desilo-Sees, der weit ins Hinterland hineinreicht, ergibt einen geeigneten und gut geschützten Hafen im Südwestteil des Hutovo-Sumpfes. Die große Zahl von Amphorenfragmenten (des Typs Lamboglia 2), römische Eisenspeere mit teilweise erhaltenen Holzgriffen und Hufeisen zeigen an, die Möglichkeit eines Piratenangriffs abzulehnen, der in diesem Fall von den Römern bestraft worden sein könnte.

Die Schiffe müssen im Zusammenhang mit der Existenz des Hafens von Naronna, des griechischen Handelsplatzes und seines Hintergrundes betrachtet werden, der in vorrömischer Zeit und unter der römischen Herrschaft sehr bevölkert war.

Der Fall der gesunkenen Schiffe im Desilo-See sollte aus vielerlei Blickwinkeln betrachtet werden - entsprechend ihrem Vorkommen ebenso hinsichtlich des Fundes der bedeutenden Siedlung gleich oberhalb des Sees. Dies bezeugen zahlreiche Funde von Keramik, besonders von Amphorenfragmenten mit Stöpseln, Dachziegeln, Metallobjekten wie Fibeln, eines Schlüssels mit Teilen des Schlosses, römischer Hufeisen und eines Friedhofes mit bis jetzt 18 Gräbern. Die gängigste Theorie lautet, dass es sich um den Angriff auf Piratenschiffe handelt. Seeraub war ein charakteristischer Zug der illyrischen Wirtschaft. Es ist allgemein bekannt, dass der Konflikt zwischen den Römern und Teuta, der Königin des Illyrerreiches, wegen der Seeräuberei ausbrach.

Literatura

- Atanacković-Salčić, V.**, Arheološko nalazište na području Hutova blata, Hercegovina 1, 1981., 11-26.
- Basler, Đ.**, Novčić plemena Daorsa, GZM n. s. XXVI, Sarajevo 1971., 333-336.
- Bojanovski, I.**, Bosna i Hercegovina u antičko doba, Djela ANUBiH 66, Centar za balkanološka ispitivanja 6, Sarajevo 1988.
- Bonačić-Mandinić, M.**
- Brunšmid, J.**, Natpisi i novac grčkih gradova u Dalmaciji, Književni krug Split, Split 1998.
- Cambi, N.**, Antička Naronna - urbanistička topografija i kulturni profil grada (Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka, HAD Metković 1977.), Split 1980., 127-150.
- Cambi, N. - Pasini, U.**, Antički izvori o Naroni i Neretvi, (Dolina rijeke Neretve..., Metković 1977.), Split 1980., 279-293.
- Cambi, N.**, Anfore romane in Dalmazia, Anfore romane, Roma 1989., 331-335.
- Čović, B.**, Mostarsko područje u prahistorijsko doba, Hercegovina 4-5 (12-13), Mostar 1998.-1999., 7-36.
- Gabričević, B.**, Bilješke uz Prvi ilirski rat, Radovi Filozofskog fakulteta Zadru 1285.), Zadar 1973.-1974., 5-26.
- Gabričević, B.**, Naronna i Grci, (Dolina rijeke Neretve..., Metković 1977.), Split 1980., 161-166.
- Garašanin, D., M.**, Crna Gora u osvit pisane istorije, Historija Crne Gore I, Titograd 1967., 87-139.
- Govedarica, B.** Bare Münze oder wer war Ballaios, Situla 44, NMS, Ljubljana 2007., 843-848.
- Horvat, J.**, Sermin, Prazgodovinska in zgodnjerska naselbina v severozahodni Istri, znanstvenoraziskovalni centar SAZU, Inštitut za arheologiju, Ljubljana 1997.
- Katić, M.**, Greeks and Hinterland of Western Balkans, Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana, Split 2002., 423-433.
- Kozličić, M.**, Prikazi brodova na novcu plemena Daorsa, Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajevo, n.s. 35-36, 1980.-1981., 163-188.
- Lamboglia, N.**, Sulla cronologia delle anfore romane di eta repubblicana (II-I secolo a. C.), Rivista di studi Liguri 21/ 3-4, 241-270.
- Marić, Z.** Gradina u Ošanićima kod Stoca centar ilirskog plemena Daorsa. Almanah 8, Sarajevo 1972., 226-230.

Marić, Z., Novčići trećeg i drugog stoljeća stare ere sa gradine u Ošanićima kod Stoca, GZM n.s. XXVII/XXVIII, Sarajevo 1973., 237-251.

Marić, Z., Dva nova primjerka daorsijskog novca sa gradine Ošanići kod Stoca, Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja XIII /11, Sarajevo 1976., 253-258.

Kuntić-Makvić, B., Tit Livije i Treći ilirski rat, Latina et Graeca 39-40, Zagreb 1992. (1997), 3-19.

Nikolanci, M., Iris Ilyrica, (Dolina rijeke Neretve..., Metković 1977.) Split 1980., 155-158.

Papazoglu, F., Politička organizacija ilira u vrijeme njihove samostalnosti, Posebna izdanja ANUBiH 5, Centar za balkanološka ispitivanja 2, Sarajevo 1967., 11-31.

Patsch, C., Grčki novci bosansko-hercegovačkog zemaljskog muzeja, GZM VI, Sarajevo 1894., 167-187.

Patsch, C., Novci iz Apollonije i Dyrhachija, GZM VIII, Sarajevo 1896., 415-422.

Patsch, C., Nahogjaji novaca, GZM XIV, Sarajevo 1902., 391-438.

Patsch, C., Pseudo-Skylaxovo jezero. Prinos povijesti donjeg poriječja Neretve. Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu XVIII, Sarajevo 1906., 367-390.

Patsch, C., Zur Geschichte und Topographi von Naron, Wien, Kaiserliche Akademi der Wissenschaften (Schriften der balkankommission - Antiquarische Abteilung V, Wien 1907., 1-118.

Radić-Rossi, I., Arheološka nalazišta antičkog doba u podmorju otoka Lastova, HAD 20, Zagreb 2001., 227-236.

Rendić-Miočević, D., IONIOΣ "TO ΓΕΝΟΣ ΙΑΛΥΠΙΟΣ" i novci grčko-ilirskih kovnica na Jadranu, Iliri i antički svijet, Književni krug, Split 1989., 145-259.

Rendić-Miočević, D., O tipologiji novca kralja Monunija i o pitanju njegova identiteta, Iliri i antički svijet, Književni krug, Split 1989., 261-281.

Rendić-Miočević, D., Neki problemi tipologije i kronologije novca kralja Gencija, Iliri i antički svijet, Književni krug, Split 1989., 283-294.

Rendić-Miočević, D., Hvarsko-ilirski dinast Balej i grad Pharos, Iliri i antički svijet, Književni krug, Split 1989., 341-351.

Vasilj, S., Novčić Oite s Ošanića, Prilozi Instituta za arheologiju, Zagreb 1992., 131-133.

Vasilj, S., Sliv rijeke Neretve - život kroz tisućljeća, Histria antiqua 10, Pula 2003., 125-141.

Vasilj, S., Novčić Fokide s Gradine u Ošanićima kod Stoca, Radovi Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru, svz. 45, Zadar 2003., 1-5.

Vinski-Gasparini, K., Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Zadar 1973.

Zaninović, M., Rimska vojska u razvitku antike na našoj obali, Arheološki problemi na jugoslavenskoj obali Jadrana, Materijali XII, Zadar 1976., 169-184.

Zaninović, M., Područje Neretve kao vojni mostobran rimske antike (Znanstveni skup HAD Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog srednjeg vijeka, Metković 1977.), Split 1980., 173-180.

Zaninović, M., Pomorstvo Ardiječaca kao temelj njihove moći, OA 16, Zagreb 1992., 103-105.

Zaninović, M., Boka kotorska u antičko doba, Arheološki radovi i rasprave 13, Zagreb 2001., 1-17.

Šašel-Kos, M., Appian and Illyricum, Situla 43, NMS, Ljubljana 2005.